בס"ד

דורכי חינוך
בונים את דור העתיד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת ויקהל - תשע"א | גליון קנ"ט | שנה חמישית

דבר תורה

"וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן". שמות ל"ה כ"ז.

איתא במדרש (במד"ר י"ב ט"ז), וכעי"ז פרש"י, "ויקריבו נשיאי ישראל. למה נזדרזו הנשיאים לבא ולהקריב תחלה, ובמלאכת המשכן נתעצלו ולא הביאו אלא אבני שוהם ואבני מלואים באחרונה. לפי שבשעה שאמר משה כל נדיב לב יביאו תרומת ה' למלאכת המשכן, ולא אמר לנשיאים, היה רע בעיניהם על שלא א"ל להביא. אמרו, יביאו העם מה שיביאו, ומה שיחסרו נמלא אנחנו. שמחו כל ישראל במלאכת המשכן, והביאו בשמחה כל נדבה ובזריזות... ולשני בקרים הביאו כל הנדבה... לאחר שני הימים, בקשו הנשיאים להביא נדבתם, ולא יכלו, שכבר צוה משה ויעבירו קול במחנה וגו', והיו הנשיאים מצירים על שלא זכו בנדבת המשכן, אמרו, הואיל ולא זכינו בנדבת המשכן, ניתן בבגדי כהן גדול, הה"ד והנשיאם הביאו את אבני השוהם וגו'. אמר הקב"ה, בני שנזדרזו, יכתב שהביאו והותר, והנשיאים שנתעצלו, חיסר אות אחת משמם, שכן כתיב והנשיאם, חסר יו"ד. כיון שנגמר המשכן, הקדימו והביאו קרבן בזריזות... אמרו, הרי השעה שנקריב קרבנות בשמחה ששרתה שכינה במעשה ידינו. כיון שנעשה המשכן ולא היה חסר כלום, אמרו, מה יש לנו להביא, הלכו והביאו עגלות שיהיו נושאים עליהם את המשכן...".

ומהיכן היו לנשיאים את אבני השהם והמילואים, ביומא ע"ה א', מביאה הגמ' ממעלותיו של המן, שירדו עמו כל מה שישראל היו צריכים לו, כגון תכשיטי נשים ותבלין ציקי קדרה, ואיתא שם, שדרש ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן את הפסוק (שמות ל"ו ג'), "...וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר", מהו הלשון 'בבקר בבקר', "מדבר שירד להם בבקר בבקר (ופרש"י, "הביאו נדבה ממה שמוצאין בבקר בבקר כשיוצאים ללקוט את המן..."), מלמד שירדו להם לישראל אבנים טובות ומרגליות עם המן, שנאמר (שם ל"ה כ"ז) וְהַנְּשִׂיאִים הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁוהַם. תנא, נשיאים ממש, וכן הוא אומר (משלי כ"ה י"ד), נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן".

ואיתא בתרגום יונתן עה"פ, "יַעֲנֵנִי שְׁמַיָא אָזְלִין לְפִישׁוֹן, וְדָלְיֵין מִתַּמָּן יַת אַבְנֵי בּוּרְלַוֹת חֵילָא וַיַת אַבְנֵי אַשְׁלְמוּתָא לְשַׁקְעָא בְּאִיסּוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא, וּמַחְתַּן יַתְהוֹן בְּאַנְפֵּי מַדְבְּרָא, אָזְלִין רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל וּמַיְיתַן יַתְהוֹן לְצָרוֹף עִיבִידְתָּא (וענני השמים הולכים לפישון, ודולים משם את אבני שוהם חזק ואת אבני המילואים [ההשלמה] לשקע באפוד ובחושן, ומורידים אותם על פני המדבר, הולכים נשיאי ישראל ומביאים אותם לצורך המלאכה - ע"פ כתר יונתן).

ע"פ דברי הגמ' והתרגום הללו, שאפילו את מה שהנשיאים נדבו בסוף, את אותם אבני שהם ואבני מילואים, הם לא הביאום משלהם, אלא קיבלום מהעננים, שהביאום להם מפישון, שירדו להם עם המן, מקשה החת"ס, נמצא שהנשיאים לא תרמו דבר למלאכת המשכן, אלא רק היו שלוחים להביאם, שהרי תרומה פירושה, שאדם נותן משלו, שהוא נתן דבר ששייך לו, ולמרות ההפסד שיהיה לו בהעדרו, בכל זאת הוא נותנו ותורמו, והנשיאים לא הפסידו מאומה בנתינת האבנים, ולא נתנו מעצמם דבר, וא"כ צריך ביאור, מדוע כותבת התורה על הנשיאים שהם הביאו את האבנים.

בגיטין ל"ה א' איתא, "דאמר רב כהנא, ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב, מעשה באדם אחד בשני בצורת שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה, והניחתו בכד של קמח, ואפאתו בפת ונתנתו לעני. לימים בא בעל הדינר ואמר לה, הבי לי דינרי, אמרה ליה, יהנה סם המות באחד מבניה של אותה אשה אם נהניתי מדינרך כלום. אמרו, לא היו ימים מועטין עד שמת אחד מבניה, וכששמעו חכמים בדבר, אמרו, מה מי שנשבע באמת כך, הנשבע על שקר על אחת כמה וכמה. מאי טעמא איענשה, דאישתרשי לה מקום דינר (ופרש"י - נשתכרה בו עיסה כעובי הדינר, שאם לא היה הדינר, היתה נותנת עוד עיסה בכיכר)...", והיינו, שעצם זה שמחמת אותו מטבע מועטת וקטנה החסירה האלמנה מעט מהעיסה פת, כבר נחשב הדבר שהיא נהנתה מהמטבע, ולכך נענשה באופן חמור עד מאוד, שמת אחד מבניה.

וע"פ דברי הגמ' הללו מבאר החת"ס, שכאשר ירד לנשיאים יחד עם המן אותם אבני שוהם ואבני מילואים, ולקחום, האבנים לא היה חוץ מהמדה של עשירית האיפה של המן, אלא חלק מהם, באותו יום היה להם אוכל מועט יותר בשיעור האבנים שלקחו, נמצא שהנשיאים נתנו תרומה משלהם, הם מיעטו ממאכלם לנדבת המשכן.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד לחידוד" - מוגש לרבנים ם.דבנים הכתבים - ארץ ישראל

מענינא דמגילתא

אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים" (מגילה פ"א מ"ד).

"כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו, קורין ב"ד ובט"ו ובליליהון" (שו"ע או"ח תרפ"ח ד').

מה הם הכרכים המסופקים בחו"ל, שנזכרו בפוסקים, שנהגו לקרות בהם ב"ד וט"ו (לכה"פ ג').

כתב חידה

עול מלכות שמים בשמחה קיבלתי,
ומשכמותי לטובה נשתניתי.

על דעת להתבזות נתמניתי,
ואין למדים מכל מעשה שעשיתי.

בתואר מיוחד נקרא אבי,
ושולשלת המלוכה המשיכה בזרעי.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת:הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

ראובן קבע לעצמו מנהג, שכל יום לאחר התפילה, היה הולך ל'עמוד הש"ץ' בו היה תלוי רשימת החולים הזקוקים לישועה, בודק אם חלילה התווסף חולה נוסף, ה"י, ומעתיק את שמו לפנקסו בכדי שיוכל להתפלל עליו, וכמו כן היה מוחק את שמות החולים שבחסד ה' הבריאו והושמטו מהרשימה.

לשאלת שמעון שהבחין במעשיו ושאלו, מה לו ולמנהג זה, שאין רוב העולם נוהגים כן. השיב ראובן, שבכך הוא מקיים מצות גמילות חסדים עם כל אותם חולים, ואין בכך שום דבר מיוחד, שהרי כל יהודי מחויב בזה, ובפרט באופן שפרסמו על כך, הרי זה כמו שבקשו ממנו אישית להתפלל.

אמנם כן, טען שמעון, שלהתפלל על חולה יש בכך משום גמילות חסדים, אבל מי אומר שיש חובה להתפלל בפרטות על כל חולה שרשום במודעה, הלא בברכת רפאינו כוללים את כל חולי ישראל, ובכך מקיימים את חובתינו ומצותינו.

לעומתו השיב ראובן, כיון שע"י הזכרת כל חולה בשמו ושם אמו, יש בכך סגולה לקבלת התפילה ביתר שאת, ולהביא בכך לרפואתם השלימה בקרוב, ה"ז בכלל חובת גמילות חסדים, ובפרט כאשר פרסמו את שמם במודעות, הרי זה בבחינת 'מודיע צערו לרבים שיתפללו עליו', כעין מה שאמרו בשבת ס"ז א', ולכך אני רושם את השמות, ומתפלל עליהם.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

כתיב בספר משלי (כ"ו ד'), "אַל תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ פֶּן תִּשְׁוֶה לּוֹ גַּם אָתָּה".

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע מי נהג שלא לפי כבודו כדי לרצות עני בן טובים, תגלה מיהו].

מבין חידות

איזה מצוה הנוהגת גם כיום זכו הנשים בזכות המשכן.

מענייא דסדרא

"וכל מצות עשה שהזמן גרמא, אנשים חייבין, ונשים פטורות" (קדושין כ"ט א' ועוד).

היכן מצינו ע"פ פרשתינו, מצוה שהנשים חייבות בה, אע"פ שלכאורה הזמן גרמא.

לע"נ אבינו הכ"מ ר' **יוסף** בן החבר ר' אהרן דוד **קולמן** זצ"ל
רב ביהכ"נ "אהל מנחם" מודיעין עילית וראש כולל 'ברכת אריה'
נלב"ע כ"ג טבת תשע"א

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, במסדר קידושין שמתחילה לא יכל רבו של החתן לסדר, והחתן מסר את זכות הכיבוד לאביב הכלה, שכיבד את רבו, ואירע שהתאחר אותו הרב מלבוא, ולא ניתן היה להשיגו ולברר עד כמה יאחר עוד, ואדהכי הגיע רבו של החתן, ורצה החתן ליתן הכיבוד לרבו, אם יכול להעביר לו הכיבוד.

א] הנה כל נידונינו הוא רק לצד שזכות כיבוד ה'סידור קידושין' מסור מעיקרא דדינא לצד החתן, לא כן אם אינו מסור בידו, דודאי לא כל כמיניה.

ומצאנו בענין זה ב' שיטות בפוסקים האחרונים, ראה בשו"ת בצל החכמה ח"ב סי' ע"ז, שמאריך להוכיח שלצד החתן זכות זו, וכן דעת החלקת יעקב אה"ע סי' פ"ב [וע"ע שו"ת דברי ישראל (להגאון רבי ישראל ועלץ זצ"ל, ראב"ד בודהפסט), אה"ע סי' כ"ב]. ואולם בתשובות והנהגות ח"ב סי' תרל"ז כתב, דהיכא שאבי הכלה משלם כל הוצאות החתונה, ודאי להם הזכות.

שוב העירנו הר"ש כהן שליט"א, לשו"ת מהר"י שטייף סי' קל"ב, שצידד כן, דאע"פ שמסברא היה נראה ששייך לחתן דהוא המקדש (וכעין הסברות של הבצל החכמה), מ"מ כבר היה המנהג שהזכות לצד הכלה, מכמה טעמים שמונה שם, ובתוכם מפני מה שנהגו באותם מקומות שצד הכלה משלמין הוצאות הנישואין, ומסיים, "ולזה נראה שנהרא ונהרא ופשטיה, ויש לילך בזה אחר מנהג המקום, ואם אין מנהג קבוע, נראה דיש לתפוס מנהג הקדום ששייך לצד הכלה, ויעשו פשרה, שהברכות יכבד החתן, ועכ"פ ששה הברכות הראשונות יכבד צד החתן למי שהוא רוצה, וברכה אחרונה יכבד אבי הכלה".

ב] ונראה לכאו' לחשוות את נידו"ד למה שמצינו במיני מוהל וסנדק, דבדמ"א יו"ד סי' רס"ד ס"א כתב, "ויש לאדם לחזור ולהדר אחר מוהל ובעל ברית [דהיינו סנדק] היותר טוב וצדיק, ואם נתנו לאחד אסור לחזור ב". והט"ז בסק"ה כתב, "אסור לחזור בו, משום שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב, ומותר לקרותו רשע, כ"כ ב"י בשם [מהר"מ מרוטנבורג]. ונראה לי, דאם הוא בענין שנזדמן לו אח"כ מוהל שהוא אוהבו או צדיק, ואנו סהדי דאילו היה שם בשעה שנתן להראשון למול, היה נותן לזה, אין כאן משום דבר כזב ומותר לחזור ב". וא"כ י"ל שבנידו"ד ג"כ יש אנן סהדי דאילו ידע החתן שרבו יהיה בחופה, היה נותן לרבו הכיבוד.

ג] וע"ע בשו"ע או"ח סי' קנ"ג סכ"ב, "אדם שהוא רגיל בשום מצוה כגון גלילה, ואירעו אונס או עוני, ונתנו הקהל המצוה לאחר, ואח"כ העשיר, ורצה שיחזור לו המצוה, אם בשעה שנתנו הקהל המצוה לשני, היה ספוק ביד הראשון לתת מה שהיה נותן בכל שנה, ולא חפץ בה, ונתרצה הוא עם שאר הקהל, לתת לאחר, איבד זכותו, אבל אם כשנתנו לשני, לא היה ביד הראשון סיפק לתת מה שהיה נותן, ועתה שיש בידו, רוצה לזכות במצותו, ולחזור וליתן מה שהיה נותן תחלה, חוזר למצותו", וכתבו האחרונים (הובא בכה"ח שם אות קפ"ד) דהטעם "כיון שמחמת אונסא הניח, שהיה עני, ועתה ברכו ה' ויש לאל ידו, כדאמרי' פ"ק דיומא די"ב ע"ב, אירע קרי לכהנ"ג, ומינו אחר תחתיו, ושוב נטהר הראשון, ראשון חוזר לעבודתו, ופסק התם תלמודא כר' יוסי, ומקשי ר"י [שם בתוד"ה הלכה] הלכתא למשיחא, ותירץ, מ"מ לפרנס שיעבר מחמת אונס, ומינו אחר תחתיו, דראשון חוזר לעבודתו כשיעבור האונס".

ולכאו' י"ל לנידו"ד נמי, דכיון דכבר נהגו שרבו של החתן, הוא המסדר קידושין, וכאן שאירע אונס בתחילה ועתה שאין כבר אונס, צריך להיות שחוזר לכבד את רבו.

ד] וע"ע בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קכ"ו, שכתב לענין בעל תוקע קבוע, שהיה חולה, וכיבדו הקהל לאיש אחר, ואח"כ נתרפא הראשון, "תלוי נמי בפלוגתא דחכמים ור' יהודה, דפליגי במפריש פסחו ואבד, והפריש אחר תחתיו, דאיפלגי ביומא דף ס"ב וס"ד, דאם אח"כ נמצא הראשון, דס"ל לחכמים איזה מהם שירצה יקריב, ור"י ס"ל דמצוה בראשון, ואם השני מובחר ממנו יביאנו, ה"נ דכוותיה, ואליבא דכו"ע דאם היה שני מוחזק לצדיק יותר וכו', ואפשר לדחות דהתם בשעת בחירה ע"כ היה אחר חצות, והיה ראוי לפסח, אבל הכא בשעה שבחרו בעיו"ט עדיין לא היה ראוי לתקוע, ובשעת תקיעה ראשון עומד במקומו, אבל אם היה חולה ביום ר"ה ובחרו באחר, ואח"כ נתחזק ונתרפא, אזי שפיר תלוי בפלוגתא דלעיל, והרמב"ם בפ"ד מהל' ק"פ פסק כחכמים דיקריב איזה שירצה... ועי' בתוס' ביומא דף י"ג דהלכה כר' יוסי דראשון חוזר לעבודתו".

וע"פ דבריו ה"נ י"ל בנידו"ד, דהבחירה בשני לסידור קידושין, היה בזמן שהראשון לא היה ראוי, וכשחזר ובא בשעת חופה, הו"ל, כחזר ונתרפא. ואין לומר שלגבי חופה זו נתיאש לגמרי, שידע שבחרו באחר, והו"ל איבוד חזקה, כמ"ש במ"א סקמ"ט, דאינו דומה, דהתם לגמרי נתיאש מעצם השררה, משא"כ כאן ה"ז דומה לנידון הפנים מאירות הנ"ל דלא אמרי' נתיאש.

ה] אך דיש לדון מצד מש"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רמ"ו, לענין מוהל שהוזמן למול, ובא ביום המילה לביהכ"נ לקיים מצוותו, ואבי הבן רוצה לחזור בו ולתן לאחר למול, אם יכול לסמוך על הט"ז ביו"ד רס"ד הנ"ל. וכתב החת"ס כמה טעמים שאין נוגעים בנידו"ד, אך בתו"ד כתב, "ועוד, תינח אם היה מודיע לזה המוהל יום או יומיים קודם, ולא גרם לו הוצאה וביולוי זמן ליסע ממקומו לבוא לכאן, אבל הכא לאו כל כמיניה לחזור משום מוהל היותר טוב, ולהיות גרמא בנזקין של זה, והאי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דנזקין (ב"ק ל' א'), וא"כ איה חסידותו לחזור בו, א"נ היה נולד דבר חדש, מוהל הגון שלא ידע בו מקודם, היה צריך להודיע לזה, ותו אפילו היה דר פה בעיר, ולא הגיד לו טרם יומו וזה היה מתביישי ברבים, אחר שעלה איך ירד, וגדולה בושה, והוא כמעשה בית חוניי סוף מנחות, חלילה מזה לא דיבר הט"ז, ולאו כל כמיניה בית שלו דהחרויח בדמו והלבנת פניו של זה, ע"כ אומר, דה הנבחל להורות להקל, הציץ מן החרכים בס"ז, כמצפצף עגור, וגס לבו בהוראה, וה"ז מאתי יצאו הדברים כנים ואמיתיים לאמיתה של תורה".

הנה כ"ז, גם בנידו"ד מטעם זה יש ליתן להרב הנבחר מצד אבי הכלה לסדר הקידושין, זולת אם מאחר טובא יותר על האיחור הרגיל, שאז י"ל דאיהו דאפסיד אנפשיה, בשגם אם בסברת זרזיזן מקדימין למצות לא סגי דלחוות מילי דנזקין, מ"מ במאחר יותר מדאי לכאו' ליכא למיחש גם לדעת החת"ס, ולמעשה עדיין צ"ע.

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש צורך ליישב עובדא דידיה עם מ"ש בברכות ו' א', "אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת".

ברכות ח' ב' תניא, "אבא בנימין אומר, על שני דברים הייתי מצטער כל ימי, על תפלתי שתהא לפני מטתי:...", והרא"ש בסי' ד' כתב, "פירוש, שלא יעשה מלאכה בעמדו ממטתו עד שיתפלל. ורש"י פי', שגם לתלמודו אין לוהפסיק, ותימא הוא, מ"ל הא, ואפשר דמיירי באדם שמתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לביהכ"נ דאיכא למיחש דלמא מיטרד בגירסתיה, ויעבור זמן תפלה וק"ש".

וי"ל לפמש"כ בח"א מהרש"א ו' א', "והיינו בסתם בנ"א להתפלל בביתו, אבל מי שיש לו מקום קבוע ללמוד תורה, יש לו להתפלל שם כדאמרי' בר' אמי ור' אסי (לקמן שם ח' א') דהוו מצלי ביני עמודי, דהיינו ביהמ"ד שלהם, וקדושתו טפי מקדושת ביהכ"נ', וכמו כ"ל דאבא בנימין בעצמו היה לו מקום קבוע ללמוד תורה, ולכן היה מתפלל בבית מדרשו ולא בביהכ"נ.

והרמז: דרוב מימרותיו בעניני תפלה, דד' מימרות מצינו מאבא בנימין, א', הא דאמרן על שני דברים הייתי מצטער וכו' (ברכות ח' ב'). ב', תניא אבא בנימין אומר שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חבירו ויצא, טורפין לו תפלתו בפניו וכו' ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל (שם). ג', תניא אבא בנימין אמר אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כ' בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין (שם ו' א'). ד', תניא אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בביהכ"נ, שנא' לשמוע אל הרנה ואל התפלה, במקום רנה שם תנא תפלה (שם). ופרש"י, "בביהכ"נ ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב".

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו דין מסויים הנוהג בשעת התפילה ברוב יומות השנה, ואלמלא שינוי קל שנהוג לעשותו, היתה תביעה מעין מה שירא משה רבינו ע"ה לאחר 'חטא העגל'.

הרי"ף במגילה (י"ג א' מדפי הרי"ף) מביא מהגמ', "א"ר אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ נענה כיהושע שנא' ויאמר ה' אל יהושע וגו', אר"ח בריה דר"ה, חזינא להו לאביי ורבא דכי נפלי אאפייהו, דמצלי אצלויי", וכתב שם הר"ן הטעם, דאם נופל על פניו בלי להטות, אינו רשאי אא"כ בטוח שיינו לו מן השמים.

ובשיטות קמאי עמ"ס מגילה מביא, "כתב הראב"ד, שלא אמרו זה אלא ביחיד שמתפלל עם הציבור, שאם לא יענה נמצא ש"ש מתחלל על ידו, שאומרים אין תוכו כברו". וזה כעין מה שירא מרע"ה לאחר חטא העגל, כדכתב רש"י (שמות ל"ב ל"ב), "ועתה אם תשא חטאתם הרי טוב... ואם אין מחני וכו' מספרך, מכל התורה כולה, שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים", והיינו שמרע"ה חשש מחילול ה', ולכן כ"כ נתאמץ בזה עד שביקש שימחה שמו שלו ולא יתחלל שם שמים ח"ו.

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בהא דאיתא בזבחים (ק"ב א', ועוד), דמשה רבינו היה נקרא 'מלך', היכן לכאורה מוכח ע"פ פרשתינו, האם היה משה 'נשיא' או 'מלך'.

איתא בקדושין (ל"ג ב'), "א"ר אבהו א"ר אבדימי דמן חיפא, ...נשיא עובר, עומד מלפניו מלא עיניו, ואינו יושב עד שישב במקומו, שנאמר והביטו אחרי משה עד בואו האהלה", ופרש"י, "עומד מלפניו, ומשתחיל לכיסנס לתוך ארבע אמות, ואינו יושב עד שיעבור הימנו ארבע אמות השניות, שנאמר והביטו אחרי משה, ומשה נשיא היה".

ומבואר מדילפינן מקרא דפרשתינו (ל"ג ח') דקאי גבי משה, דאין לישב אחר הנשיא עד שיעבור ממנו ד' אמות, הרי מוכח שמשה נשיא היה.

ועי' במצפה איתן וכן בגליוני הש"ס למהר"י ענגיל זצ"ל בקדושין שם, שהקשו, דמה ראיה ממשה לדין נשיא, והא משה מלך היה, וכדאיתא בזבחים (שם) ובכמה דוכתי.

ובמצפה איתן שם כתב ליישב, ע"פ הא דאיתא בתנחומא פ' עקב (סי' ט'), "...דבר אחר, פסל לך, בזכותך, והוא שלך, אמר משה, נתת לי ואתה מתנהג בהן בעין טובה, נתת אותה להם, שנאמר פסל לך, חייך שאני עושה אותך מלך ואתה פוסל לכל מי שתרצה, ומקרב לכל מי שתרצה".

משמע מדברי התנחומא, שעד אותו הזמן שעשה משה לוחות השניות, לא היה עדיין מלך, דרק מכאן ואילך הובטח לו שיתמנה למלך, וא"כ י"ל דקודם לכן היה בגדר נשיא, והך קרא דפרשתינו הנ"ל, דילפינן מיניה הדין בנשיא, קאי בזמן שנטה משה האהל מחוץ למחנה, שזה היה בארבעים יום האמצעיים, קודם שפסל הלוחות השניות, שאז היה משה נשיא בלבד ולא מלך.

ובאמת שכעינן זה איתא גם בתנחומא בפרשתינו (סי' כ"ט), "דבר אחר, ברכת ה' היא תעשיר, זו ברכת משה, שא"ל הקב"ה פסל לך שני לוחות והראה לו הקב"ה מחצב של סנפירינון בתוך אהלו, ופסל ממנו, ואמר פסל לך, הפסולת שלך, ומשם נעשה מלך", הרי שרק מאותה שעה נעשה מלך, ולא קודם לכן.

וכן יש לדקדק מגמ' זבחים הנ"ל, דאיתא שם דאותו היום שהוקם המשכן (עיי"ש ברש"י ד"ה היתה), היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל בחמש שמחות, "יבמה מלך, אישה כהן גדול, בנה סגן, בן בנה משוח מלחמה, ואחיה נשיא שבט, ואבילה על שני בניה", ו"יבמה מלך" היינו משה רבינו, ובפשוטו משמע שגם זה היה בו ביום שהוקם המשכן, וא"כ מבואר דרק מיום שהוקם המשכן נתמנה משה כדין מלך, וכל ענין הלוחות הראשונות והשניות היה בשנה שקודם הקמת המשכן. ואמנם דלדברי התנחומא הנ"ל משמע שכבר מזמן לוחות השניות נעשה מלך, שזה היה קודם הקמת המשכן, מ"מ לכו"ע קודם לוחות השניות עדיין לא היה מלך.

1. בשו"ת באר משה ח"ג סי' קע"ט אות ט', כותב על הענין שפעמים רבות צריך להמתין להמסדר קידושין, "ובעל מסדר קידושין (לא כולם ח"ו, אלא מיעוטם) חושב שזה ממדת חסידות הוא לבוא בזמן מאוחר שעה ושתיים, ובאמת כוונתו שידברו ממנו, כמה גדול הוא, ומן הדין להמתין עליו, וטורוד הוא במלאכת הקודש. ואני אומר שעתידים כל אלו ליתן את הדין, גם אלו שאינם עושים ח"ו מצד גסות הרוח, רק מצד מה איכפ"ל אם יסתירנו, והלא בלא"ה אין להם מה לעשות, על מה שמבטלים רבים מתורה ע"ז, ומטילים עול וטירחא מרובה על הציבור, ועוד, שהעולם בחשאי מדברים כל רע, לשה"ר ולריגלות, וכל דיבור רע על המסדר קידושין וכת דליה".

[ועניין הנ"ל שייך כמובן לכל כינוס ציבורי של שמחות או שיחות או שיעורים וכל כיו"ב, דיש שמתאחרים, וכן בבתי הוראה שמאחרים לפותחם והציבור ממתין, ומלבד שזה גורם ביטול תורה, עוד גורם לפעמים שאנשים שאין להם סבלנות או פנאי להמתין, והולכין להם, ונמנעים ע"ז מתורה ומצוות, ועי' במס' שמחות פ"ח מעובדא דר"י כה"ג.

ידוע שמרן הגרא"ל מש זצ"ל היה מופיע באופן קבוע הראשון לאסיפות ועד הישיבות, משום שאמר 'זמן זה זמן', ואע"פ שידע שרק הוא יימצא באותה שעה שם].

2. בשו"ת עלינו לשבח להגר"י זילברשטיין שליט"א, ח"ד סי' צ"ו, נוקב באיחור של חצי שעה לברית, כסיבה מספקת לקחת מוהל אחר, וסיפר לנו הרה"ג רממ"ל שליט"א, מעשה בברית בירושלים, שהמוהל המפורסם הרה"ג ר"י איסברג זצ"ל, אמור היה לבוא למול, אך התאחר, הסנדק היה הגאון הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל, שהורה לא להמתין, אלא לתת למוהל אחר למול, וכשנמרו המילה הופיע המוהל, ומאד עגמה נפשו שהפסיד מצוה שהיתה חביבה עליו כעל כל כנודע.

3. בנובי"ת אה"ע סי' פ"ג, נשאל על אחד שסידר קידושין במקום הרב דמתא, ואותו רב הקפיד עליו, ובתוך התשובה, כותב, "ואמנם מצד המנהג כבר נהגו הרבנים סלסול בעצמן, ומצד המנהג אין אחר יכול לסדר, וכל זה אם הרב היה שם, אבל כיון שהמתינו עד בוא השמש ולא בא, בודאי יפה עשה מעלתו, והרי רמ"א התיר להעמיד החופה בליל שבת שלא לבייש חתן וכלה... א"כ אין להשגיח על כבוד הרב בזה במקום שהוא עשה שלא כהוגן, שלא בא בזמנו, וגם לא שלח אחר בחריקאו [במקומו, כלשון הגמ' ב"מ ל"ו א'], והרב שרוצה לענוש את מעלתו בזה, אם הדברים כנים שהיה מעשה כמ"ש מעלתו [שנתאחר הרב כל כך] אז הרב ראוי לענוש על שרצה לענוש שלא כדת".

4. ור"ל, דהא לעיל ל"ב ב' איתא, דמלך עדיף מנשיא, דמבואר ב, דאפי' את"ל דנשיא שמחל על כבודו, כבודו מחול, מ"מ במלך אין כבודו מחול, דילפי' מקרא דבעי' שתהא אימתו עליך (ועי' ברמב"ם פ"ב מהל' מלכים ה"א, "כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם..."), אע"כ ה"נ, אף אם נאמר דמשה היה גם נשיא וגם מלך, מ"מ מה שלמדו מקרא דוהביטו אחרי משה וגו', זהו מצד שהיה מלך, שכבודו חמיר טפי, ולא מצד מה שהיה נשיא (וכ"ש די"ל שהוא מצד דתרוייהו איתנהו ביה), ותו אין ראיה שיהא הדין כן בנשיא לחוד.

5. וכענין זה כתב גם בתורה תמימה בפרשתינו כאן בהערה ט'.

6. וכן מבואר בשבועות (י"ד ב'), דליף מקרא דפ' תרומה (כ"ה ט'), "ככל אשר אני מראה אותך"..., דמכאן ש"אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא", והיינו דמשה מלך היה, וכ"ה ברמב"ם (פ"ו מהל' בית הבחירה הל' י"א), "אין מוסיפין על העיר או על העזרות ...ומשה רבינו מלך היה", ולהנ"ל ניחא, דזה היה מזמן המשכן ואילך דנתמנה משה למלך.

7. יעויין בחומש המאור, שגרסו, "גרה. לשון מעה, וכן יבוא להשתחוות לו לאגורת כסף וככר לחם", ובגירסתם לא מוזכר כלל שמואל ברש"י.

8. עיי"ש השחבנון, כעין מה שהובא להלן הערה הבאה, וע"ע בתמורה י"ד ב' וט"ו א', ובדש"י ותוס' שם.

9. איתא שם במדרש חשבון ימי חיי של שמואל, "אמר ר' הונא הכהן אמר ר' שמואל בר זעירא, אם מוצא כתוב בשמואל (ש"א ז' ט"ו), וַיָּשָׁפֹט שְׁמוּאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי חַיָּיו, וכי כל ימי חייו שפט שמואל את ישראל, והרי כל ימי חייו לא היו אלא ב"ב שנה, ואתה מוצא שתים שהיה יונק, וארבעים שנה שהיה עלי קיים ושופט, בהם לא היה שמואל יכול לשפוט לפני רבו, וב' שנים שמלך שאול, הרי מ"ב, בשתייר שם עוד י' שנים, הוי לא נשא נשואן אל ישראל אלא י' שנים, וכתיב וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו, אלא אמר הקב"ה, הריני מכתיב עליו כל ימי חייו, שיקבל שכר כל ימים שהיה בעולם".

15. אכן בתענית ל"ז א' מבואר בגמ', דנביאים הראשונים הם, משה שמואל ודוד [ואילו לרב נחמן בר יצחק, בסוטה מ"ח ב', כל הנביאים נכללים בנביאים הראשונים, מלבד חגי זכריה ומלאכי, שנחשבים כנביאים אחרונים].

16. עיין בספר לקח טוב עמ"ס מגילה (להרה"ג ר' חננאל דיין שליט"א מב"ב), שהאריך בטוטו"ד להביא את השיטות במנין המ"ח ואת השיניים ביניהם.

17. ידוע דעת הרמב"ם בפמ"ש אבות ד' ה', על דברי המשנה, "רבי צדוק אומר, אל תעשה עטרה להתגדל בה, ולא קרדום לחפור בה, וכך היה הלל אומר, ודאשתמש בתגא חלף, הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חיין מן העולם", שמאריך עד מאוד להוכיח שאיסור זה של המשנה, הוא לגבי עשיית לימוד התורה פרנסה, בחיובי הקהילות ויהיחיד להחזיק את הרבנים והישיבות, ויתרה מזאת, שבזמן חז"ל היו ענים בתכלית שלא היה להם פת לחם, כדמוכח מכמה מעשים בש"ס, וחלילה לה' לומר שבדורם לא היו גומלי חסדים ונותני צדקה, אלא הטעם הוא מפני שהענינים העדיפו לרעוב ממש ולא לקבל מתנת בשר ודם, כמוכח מכמה מעשים בש"ס.

ובנידו"ד כותב שם הר"מ, "וכבר שמעתים, הניפתים, נתלים באומרם, 'הרוצה להנות יהנה כאליעזר, ושלא להנות אל יהנה כשמואל הרמתי'. וזה אינו דומה לזה כלל, ואמנם זה אצלי סילוף ממי שמביא ראיה ממנו, הואיל והוא מבואר ואין בו מקום לטעות. כי אלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם, כל שכן שלא היה מטיל עליהם ומחייבם בחוקים, חלילה לה' מזה, ואמנם היה מקבל הכיבוד בלבד, כגון שיארחו איש אחד, והוא בדרך, נוסע, וילון אצלו ויאכל אצלו בלילה ההוא או ביום, ויל לעסקיו. ושמואל לא היה נכנס בבית איש, ולא אוכל ממזונו. ובכגון זה אמרו החכמים, שתלמיד חכמים, אם רצה להדמות לזה, עד שלא יכנס אצל איש, יש לו לעשות כן, וכמו כן אם רצה להתארח אצל איש בהכרח נסיעה או כיוצא בה, יש לו לעשות כן. לפי שכבר הזהירו מן האכילה ללא הכרח, ואמרו,'כל תלמיד חכמים המרבה סעודותיו בכל מקום' וכו', ואמרו, 'כל סעודה שאינה שלמצות אסור לתלמיד חכמים להנות ממנה'...".

[ועל דרך זו ביאר המהרש"א ב"א בברכות שם, דקשה לו היאך יתבארו דברי רש"י שאין איסור להנות משל אחרים, כאשר בכמה מקומות החריקו חז"ל את ההנאה מאחרים וסמכו זאת על הפסוק של שונא מתנות יחיה.

אלא כתב המהרש"א, "ונראה לפרש, דודאי אין ליהנות משל אחרים, אלא דהכא בגדולה מצות הכנסת אורחים שהיא הגדולה בגמילות חסדים מיירי, דבעי גם לעשירים, שכל אדם עני הוא בדרך מכלי תתשמיש הצריכים ועי' גם במדרש תהלים (דפוס בובר, ע"ח ח"ח), "בחוריו אכלה אש. זה נדב ואביהוא. אבן חנין אומר, שקרנין היו, והיו אומרים איזה אשה היתה הוגנת לנו, אנו בני כהן גדול, משה דודנו מלך, זקננו נשיא, ואיזה אשה הוגנת לנו". משמע שכבר לא היה משה נשיא מעת הקמת המשכן, רק היה מלך.

ואולם עי' בחידושי הגרי"ז עה"ת (סי' ל"ל) לפ' קרח (ט"ז ע"ב), שכתב דמשה היה גם נשיא וגם מלך, ומיירי בזמן מחלוקת קרח ועדתו לששלחו לקרוא לדתן ואבירם, שכ"ז היה לאחר הקמת המשכן, וז"ל, "... ל"ד הדנה משה היה גם נשיא וראש הסנהדרין, וגם מלך, כדאיתא בר"מ פ"ו מבית הבחירה הי"א 'ומשה רבינו מלך היה', וא"כ משום שני דינים אלו היו חייבים בכבודו ולשמוע בקולו...".

ועי' בפנים יפות פ' בהעלתך (י"א ס"ח), "ויאמר אדוני משה כלאם. פירש"י תנם לבית הכלא, לפי שהיו מתנבאים וכו', ונראה לפרש דמה ענין שיתן אותם לבית הכלא, ... ואין לומר דסבר שהיה להם חיוב מיתה לפי שלא שמעו אל משה, כדין מורד במלכות, דמרע"ה לא היה לו דין מלך, אלא דין נשיא, כדאיתא בקידושין, תדע, דא"כ לא היה יכול למחול דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול...", וצ"ל משום דכל אותו הענין היה קודם הקמת המשכן, תיכף אחר שנסיעו מהר סיני, ואז עדיין לא היה מלך, אלא נשיא, אבל לאחר הקמת המשכן ודאי היה מלך וכנ"ל.

7. ואכן בעיקר דברי המקנה שהוקשה שהיה משה מלך באותה שעה שבא יתרו, ושהיה משה משמש לפניהם וכו', לכאורה להמבואר לעיל דלא נעשה משה למלך אלא מעת הקמת המשכן, א"כ קושיא מעיקרא ליתא, דאף למ"ד דיתרו בא אחר מתן תורה, מ"מ היה כ"ז בשנה הראשונה, והקמת המשכן היה רק בשנה השנית, ומשה לא נעשה מלך אלא משעת הקמת המשכן.

8. עי' בדברי מלכיאל ח"ב סי' ע"ג, וכעי"ז בדברות משה להגר"מ פיינשטיין זצ"ל, קדושין הערה ז"ג. ותשו"ח לרבים שציינו לנו לדבריהם.

9. ורבים העירונו לדברי הגרמ"מ שלזינגר זצ"ל, במשמר הלוי לפ' יתרו (ובכו"כ מקומות בספריו), שהאריך לפלפל טובא בכל הנ"ל בכמה מכתבים בזה, ויעוין שם, כי קצר המצע. ועי' גם ליבלחט"א הגרח"ק שליט"א בספר שקל הקודש פ"ד מקידוה"ר בביהמ"ל דה"ה לא מלך, שעמד בזה.

כמו"כ העירנו הר' ש. כהן שליט"א לדברי הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל שהובאו בקובץ זכרון 'אהל חייא' בהערות לקדושין שם (עמ' תצ"ח), שיישב באופן אחר, עיי"ש, ואכמ"ל.

10. ונראה, דאין זה דרך קולא להתלמידי חכמים וחומרא לעמי הארץ, דאם אתא לאשמעינן דין בת"ח דוקא, א"כ בהכרח דלהחמיר בא, דלכן קאמר בלשון חייב אדם וכו', דאל"כ, הא גם ע"ה חייבים בזה לקרות ביום ובלילה. אלא בהכרח דס"ד דבא להחמיר בדבר, וע"כ לומר דהת"ח לא יהא סגי להו בקריאת המגילה ביום, אלא שיש להם ללמוד ענייני המגילה ולהגות בהלכותיה, וזה לא שייך בעמי הארץ, ולכן ס"ד דהקילו בהם, שרק יחזרו לקרות המגילה כמות שהיא.

אלא שיש לדקדק לכאורה בעיקר דברי הטורי אבן, דכיון דקאמר חייב אדם וכו', למה נימא דכוונתו רק לת"ח, הא כל אדם במשמע, ועד שדקדקו בלשונו שאמר 'ולשנותה ביום', היה להם למידק נמי בדקאמר 'חייב אדם...', דאף עמי הארץ במשמע.

11. עיין בגליון ט"ו, פרשת בראשית ס"ח, ובגליון נ"ח, פרשת האזינו - חג הסוכות ס"ט, בתשובה לכתב חידה, במה שהארכנו אודות שמואל הנביא.

12. יעויין בחומש המאור, שגרסו, "גרה. לשון מעה, וכן יבוא להשתחוות לו לאגורת כסף וככר לחם", ובגירסתם לא מוזכר כלל שמואל ברש"י.

13. עיי"ש השחבנון, כעין מה שהובא להלן הערה הבאה, וע"ע בתמורה י"ד ב' וט"ו א', ובדש"י ותוס' שם.

14. איתא שם במדרש חשבון ימי חיי של שמואל, "אמר ר' הונא הכהן אמר ר' שמואל בר זעירא, אם מוצא כתוב בשמואל (ש"א ז' ט"ו), וַיָּשָׁפֹט שְׁמוּאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי חַיָּיו, וכי כל ימי חייו שפט שמואל את ישראל, והרי כל ימי חייו לא היו אלא ב"ב שנה, ואתה מוצא שתים שהיה יונק, וארבעים שנה שהיה עלי קיים ושופט, בהם לא היה שמואל יכול לשפוט לפני רבו, וב' שנים שמלך שאול, הרי מ"ב, בשתייר שם עוד י' שנים, הוי לא נשא נשואן אל ישראל אלא י' שנים, וכתיב וישפוט שמואל את ישראל כל ימי חייו, אלא אמר הקב"ה, הריני מכתיב עליו כל ימי חייו, שיקבל שכר כל ימים שהיה בעולם".

15. אכן בתענית ל"ז א' מבואר בגמ', דנביאים הראשונים הם, משה שמואל ודוד [ואילו לרב נחמן בר יצחק, בסוטה מ"ח ב', כל הנביאים נכללים בנביאים הראשונים, מלבד חגי זכריה ומלאכי, שנחשבים כנביאים אחרונים].

16. עיין בספר לקח טוב עמ"ס מגילה (להרה"ג ר' חננאל דיין שליט"א מב"ב), שהאריך בטוטו"ד להביא את השיטות במנין המ"ח ואת השיניים ביניהם.

17. ידוע דעת הרמב"ם בפמ"ש אבות ד' ה', על דברי המשנה, "רבי צדוק אומר, אל תעשה עטרה להתגדל בה, ולא קרדום לחפור בה, וכך היה הלל אומר, ודאשתמש בתגא חלף, הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חיין מן העולם", שמאריך עד מאוד להוכיח שאיסור זה של המשנה, הוא לגבי עשיית לימוד התורה פרנסה, בחיובי הקהילות ויהיחיד להחזיק את הרבנים והישיבות, ויתרה מזאת, שבזמן חז"ל היו ענים בתכלית שלא היה להם פת לחם, כדמוכח מכמה מעשים בש"ס, וחלילה לה' לומר שבדורם לא היו גומלי חסדים ונותני צדקה, אלא הטעם הוא מפני שהענינים העדיפו לרעוב ממש ולא לקבל מתנת בשר ודם, כמוכח מכמה מעשים בש"ס.

ובנידו"ד כותב שם הר"מ, "וכבר שמעתים, הניפתים, נתלים באומרם, 'הרוצה להנות יהנה כאליעזר, ושלא להנות אל יהנה כשמואל הרמתי'. וזה אינו דומה לזה כלל, ואמנם זה אצלי סילוף ממי שמביא ראיה ממנו, הואיל והוא מבואר ואין בו מקום לטעות. כי אלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם, כל שכן שלא היה מטיל עליהם ומחייבם בחוקים, חלילה לה' מזה, ואמנם היה מקבל הכיבוד בלבד, כגון שיארחו איש אחד, והוא בדרך, נוסע, וילון אצלו ויאכל אצלו בלילה ההוא או ביום, ויל לעסקיו. ושמואל לא היה נכנס בבית איש, ולא אוכל ממזונו. ובכגון זה אמרו החכמים, שתלמיד חכמים, אם רצה להדמות לזה, עד שלא יכנס אצל איש, יש לו לעשות כן, וכמו כן אם רצה להתארח אצל איש בהכרח נסיעה או כיוצא בה, יש לו לעשות כן. לפי שכבר הזהירו מן האכילה ללא הכרח, ואמרו,'כל תלמיד חכמים המרבה סעודותיו בכל מקום' וכו', ואמרו, 'כל סעודה שאינה שלמצות אסור לתלמיד חכמים להנות ממנה'...".

[ועל דרך זו ביאר המהרש"א ב"א בברכות שם, דקשה לו היאך יתבארו דברי רש"י שאין איסור להנות משל אחרים, כאשר בכמה מקומות החריקו חז"ל את ההנאה מאחרים וסמכו זאת על הפסוק של שונא מתנות יחיה.

אלא כתב המהרש"א, "ונראה לפרש, דודאי אין ליהנות משל אחרים, אלא דהכא בגדולה מצות הכנסת אורחים שהיא הגדולה בגמילות חסדים מיירי, דבעי גם לעשירים, שכל אדם עני הוא בדרך מכלי תתשמיש הצריכים

והנה איתא במכילתא דר"י בפ' יתרו (מסכתא דעמלק פרשה א', והובא ברש"י שם י"ח י"ב), "ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה וגו', ומשה להיכן הלך, והלא מתחלה יצא לקראתו, שנא' ויצא משה לקראת חותנו, ועכשיו להיכן הלך, אלא מלמד שהיה עומד ומשמש עליהם", ויעוין להמקנה בקדושין (ל"ב ב), שהקשה, כיצד נהג משה כן והלא היה מלך וכמבואר בגמ' זבחים הנ"ל, וקיי"ל דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

ומכח קושיא זו כתב במקנה שם לחדש, דכל האי דינא דמלך שמחל אין כבודו מחול, לא היה שייך כלל קודם ביאתן לארץ, דהא ילפינן לדין זה בקדושין שם מקרא דפ' שפטים (דברים י"ז ט"ו) "שום תשים עליך מלך", והאי קרא קאי לאחר ביאתן לארץ, וכמפורש בקרא קודם לכן "כי תבא אל הארץ...", והלכך אף שהיה משה מלך, שפיר לא חשש מלשמש לפניהם, כדרכו של אברהם אבינו.

וע"פ זה כתב בספר בגורות יצחק (להרא"י סורוצקין שליט"א) בפרשתינו, דמתורץ נמי תמיהת המצפה איתן הנ"ל, דאף אם היה משה מלך גם קודם הקמת המשכן, מ"מ כל עיקר דיני המלך שיהא מורא מלפניו וחיוב כבודו, לא היה חמור מדין נשיא, שזה היה רק לאחר שנכנסו לארץ, ולכן ילפינן שפיר מהך קרא דמשה, לדין נשיא, אף אם היה כבר מלך[7].

ועוד יש שתירצו[8], דל"ל דכל עיקר דיני כבוד המלכות, שייכי דוקא במלך שנתמנה כדרך המלכים, אבל משה היה מלכותו מצד שהוא מופרש ומורם מן העם ונעלה מהם בחכמה ונבואה, ובזה אין גדרי כבודו יותר מנשיא, ולכן שפיר ילפינן בגמ' מדין נשיא[9].

תשובה ל"מענינא דמגילתא"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו שיתכן ויש צד לחלק בחיוב קריאת המגילה, בין תלמיד חכם לעם הארץ.

איתא במגילה (ד' א'), "אמר ריב"ל, חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, שנא' (תהלים כ"ב ג'), אלקי אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיָה לי. סבור מינה, למקריירא בלילא, ולמיתנא מתניתין דידה ביממא". ופרש"י, "סבור מינה, בני הישיבה, ששמעו שמועה זו בלשון הקודש. ולשנותה ביום, היו סבורין דהאי 'ולשנותה', לשון שונה משנה הוא. למיתני מתניתין דידה, משניות של מסכת מגילה".

ומבואר, דהיה הו"א לרבנן בני הישיבה, שחיוב החזרה ביום, אינו בקריאת המגילה עצמה, אלא בלימוד מכילתין דמגילה.

ויעוין בטורי אבן שם שכתב להקשות, דכיצד יתכן שיהא סגי ביום בלימוד מתניתין דמגילה, והרי משנה שלימה שנינו לקמן (כ' א'), "אין קורין את המגילה... עד שתנץ החמה", ושם ע"ב, "כל היום כשר לקריאת המגילה..., זה הכלל דבר שמצוותו ביום כשר כל היום", הרי דמלבד מה דחייבין בלילה, יש חיוב לקרות המגילה עצמה ביום, והיאך עלה על דעת בני הישיבה לפרש דברי ריב"ל שהכוונה לקרות ביום רק מתניתין דמגילה.

ומתרץ הטו"א (בתרוצו הב' שם, והביא דבריו גם בשפת אמת שם), די"ל דהא דס"ד דיהא סגי בקריאת מתניתין דמגילה ביום, זהו רק לתלמידי חכמים, אבל לעמי הארץ ודאי היה פשוט להו שהם קורין המגילה כמות שהיא, ולא ילמדו מסכת מגילה, והא דמשמע מהני מתני' דקורין המגילה ביום, יש לפרש דהיינו בעמי הארץ, אבל ת"ח א"צ לכך, אלא הם ילמדו מסכת מגילה[10].

ואמנם כ"ז להס"ד, אבל למסקנא מבואר בפשיטות דהחיוב הוא לשנות המגילה עצמה כמות שהיא ביום.

ובנו"ט לציין בכאן מש"כ בזה בשו"ת שאילת יעקב (להגר"י פראפגער זצ"ל, חתן הגאון מהר"ם שי"ק, סי' ס' אות א'), וז"ל, "ולשנותה (משניות) ביום. תמהני מאוד, איך עלה על דעת, מאי שנא בפורים שיהיה החיוב ללמוד משניות, יותר מבכל שבת ויו"ט. ואמרתי, ע"פ דברי החת"ס או"ח (סי' ר"ח, ד"ה ולתשלום), דמה שאמרו הדר קבלוה בימי אחשורוש, היינו תורה שבע"פ, והיינו משניות, עכ"ל. לכן להראות זה, צריכין ללמוד משניות".

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "שמואל[11] [בן אלקנה, נביא ישראל]".

דמות הקשורה: רש"י שמות ל' י"ג, "גרה. לשון מעה, וכן **בשמואל**[12] (ש"א ב' ל"ו), יָבוֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר לָחֶם".

לו... ועל זה אמר הרוצה ליהנות משל אחרים יהנה כאלישע, היינו שלא היה נהנה אלא בדרך, בכלי תשמישים של אחרים כדרך אורח, אבל בשאר דברים ודאי לא היה נהנה משל אחרים, שהרי מצינו שלא רצה ליהנות מנעמן וקלל לגיחזי על זה. וכה"ג אמר בהיפך למאן דאפשר לו, שלא יהנה גם בדרך בדברים אלו שיש עמו כל הצורך, כשמוא שהיה לו ביתו עמו שהיה עשיר גדול, כדאמרי' במס' נדרים...").

והיות וקיבלנו מרבותינו אדירי התורה ארזי הלבנון, אשר מפיהם אנו חיים, שהדרך הראויה והנכונה לגדול בתורה ויראת שמים בדורות האחרונים, היא בהתעסקות בתורה ומעלה בלבד, בלא לערב עמה דברים אחרים, והם מיסודי קיום עם ישראל, על כן נאריך בזה מעט, ונביא מדברי רבותינו ז"ל.

ראשית נתחיל בדברי הרע"ב באבות שם, "ואם תלמיד חכם חולה הוא ומדוכא ביסורין ומרבין הם להביא מנות גדולות מפני כבוד תורתו, מצוה עליו שיטול, ואין זה בכלל נאות מדברי תורה, הואיל ואי אפשר לו להתפרנס בדרך אחרת.

וכן תלמיד חכם שמינו אותו הצבור עליהם פרנס או ראש הסדר ומתעסק בצרכי ציבור, מותר לו ליקח מהם פרס ואפילו שכר הרבה יותר מכדי פרנסתו, כדי שיהיו מזונותיו בריוח ומתוך כך יהיה גדול ויראוי ומאויים בעיניהם. כדאשכחן בכהן גדול דכתיב ביה הגדול מאחיו, ודרשו חכמים [יומא י"ח ע"א], גדלהו מאחיו, שיהיו אחיו הכהנים מעשירים אותו משלהן.

וחכמים הראשונים שהיו נמנעים מזה, מדת חסידות היתה בהם, אבל לא מן הדין".

אכן עיין בתשב"ץ בתשובותיו ח"א סי' קמ"ב, קמ"ג, קמ"ד, קמ"ה, קמ"ו, קמ"ז וקמ"ח, שהאריך בראיות מש"ס ופוסקים בדבר הדרך אשר ילכו בה, וכתב בריש דבריו (סי' קמ"ב), "לפי שראיתי הרבה בני אדם מגמגמין על מה שנהגו בכל קהלות ישראל בכל הדורות לתת פרס לחכמיהם, ונתלים בזה בס"ש בזה הענין הרמב"ם ז"ל בפירושיו למסכת אבות (פ"ד מ"ה), על כן אחקור בזה הענין כאשר יראוני מן השמים ומהגמ' וממקומות אחרים, אם הדבר הזה רשות או מצוה או חובה או יש שם נדנוד עבירה, ואני בטוח בכחן של ראשונים שנהגו לעצמן היתר בדבר זה שלא אכשל בדבר הלכה ושיתבררו ושיתלבנו הדברים בענין הספק הזה.

ואומר, כי חובה על כל ישראל לפרנס דרך כבוד לחכמיהם ולדייניהם שתורתם אומנות', כדי שלא יצטרכו להתבטל ממלאכת שמים בשביל מלאכתם, וכדי שלא יזדלזלו בפני עמי הארץ מפני עניים ושינהגו בהם כבוד, ושוזש דבר זה יוצא לנו מן התורה ע"פ מדרש חכמים... והנה נתבאר צד אחד של חיוב בענין הזה והוא שהצבור חייבין לפרנס חכמי דורם לפי כבודם וכבוד תורתם וזה דבר תורה".

עוד כתב בסי' קמ"ו, לאחר שמאריך בגדרי החכם, ומסיק, "הילכך, כל מי שמלאכתו מלאכת שמים, ותורתו אומנותו וכל עסקו בתורה, והגיע להוראו' והוא חשוב בדורו למנותו פרנס ודיין ומורה הוראה ודורש ברבים, הוא ראוי לכל מה שפירשנו למעלה. מיהו דוקא כ"ז שהוא עוסק בתורה ואין לו עסק בדברים בטלים, אבל אם פירש מן התורה, יותר גרוע הוא מעם הארץ, כדאמרי' בפ' אלו עוברין (מ"ט ע"ב), שנה ופירש קשה מכלן. וכן נמי אם מעשיו מקולקלים ואין בו יראת שמים, אינו ראוי לכבוד...".

ומסיק שם עוד, "נמצא שעלה בידינו מזה, שכל תלמיד חכם שהגיע להוראה וראוי לדרוש ברבים, ותורתו אומנותו ורחמי שומעניה, ופרקו נאה ויש בו יראת שמים, בני עירו מצווין למטרח בריפתיה ולעשות מלאכתו, ולכבדו בפסיקתו כראוי וכהוגן לכבוד תורתו... וכל המהנהו מנכסיו ומארחו ומשיא לו את בתו ועושה לו פרקמטיא כדי שלא יתבטל מתורתו, יש לו שכר טוב וחלק בשכר תורתו, וזוכה לתחיית המתים, הכל כמו שהוא מסודר למעלה באר היטב".

[והביא שם מתשובת הרא"ש בכלל ט"ו סי' י', שכתב, "הילכך כל אדם שעושה תורתו קבע ומלאכתו עראי, כגון שיש לו עתים קבועים למודו ואינו מבטלם כלל, ושאר היום כשהוא פנוי ואינו צריך לחזר אחר מזונותיו הוא חוזר ולומד, ואינו מטייל בשוקים וברחובות אלא כדי להשתכר פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, ולא לאצור ולהרבות הון, לזה אני קורא תלמיד חכם, והמבייישו חייב קנס ליטרא זהב, בלבד דלא סני שומעניה, שאם אין מעשיו מתוקני', יותר הוא גרוע מעם הארץ"].

עוד כתב שם בסי' קמ"ז, "...ולפי שדורות הראשונים היה לבם פתוח כפתחו של אולם, כדאמרינן בפ' כיצד מעברין (נ"ג א'), ואם מתבטלים מתורתם בשביל מלאכתם היו חוזרים אליה בקלות, לפיכך היו עוסקים במלאכה עראי והיתה מתברכת, וגם היו עוסקים במלאכה קלה... כדי שלא יתבטלו מתורת' ללמוד אותה מלאכה. אבל האידנא, דשכיח שר שכחה, ואנו כמלא נקב מחט סדקיה... ואם יתעסק אדם במלאכה, אינו רואה סימן ברכה במשנתו, הלכך מצאו היתר חכמי הזמן להגות יומם ולילה בתורה, ולספק מורי הוראות בישראל ולהיות נזונין מהצבור, וזו חסידות גמורה לפי הדורות, אין ב"ל שיש איסור בדבר חלילה אפי' לדורות הראשונים... אבל אם אתה רואה שהחכם יזדלזל בפני עם הארץ מפני מלאכתו, כי יחשבו כמוהו כמוהם ולא יהיו דבריו נשמעים, מדרכי החסידות הוא שיקבע כל עתים שאפשר לו לתורה, ויתפרנס מהם דרך כבודו וכבוד תורה, ואין בדבר משום חשש בעולם".

18. עיין בערוך לנר שם שביאר את החידוש שהיה צריך לבת קול בג' מקומות הללו.

ועיין בפי יהודיע שם שהקשה, מה מיוחד בג' מקומות הללו על פני כל אותם מקומות אחרים שמצאנו בת קול.

ותירץ, שכאן מנו מקומות שיש להם רמז ואסמכתא בכתובים. ועוד תירץ, בשבשלת מקומות אלו מדובר, בזמן בו עדיין היו נביאים בעולם, ולא היה צורך בבת קול, ובכל זאת יצאה בת קול, וזהו החידוש בהם, אבל בזמן שאין נביאים, אין זה חידוש משמשמשים בבת קול.

19. וכתב רש"י שם, "בבית דינו של שם. לא היה שם חי באותה שעה, שהרי מת, אלא בית דין של אחריו מבניו ותלמידיו, וקרי ליה בית דין של שם, כמו בית שמאי ובית הלל".

ובמה שכתב רש"י שלא היה חי שהרי מת, כתב בערוך לנר שם, שהלשון אינו מדוקדק, שאם אינו חי, פשוט הוא שמת, וכתב, שנ"ל שחסר כאן תיבות "שהרי מת בימי אברהם", כמבואר בכתובים כשתחשוב שנות שם ושנות הדורות אחריו.

20. ובגמ' שם איתא עוד, "בבית דינו של שם, דכתיב (בראשית ל"ח כ"ו), וַיַּכֶּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי, מנא ידע, דלמא כי היכי דאזל איהו לגבה, אזל נמי אינש אחרינא [לגבה], יצאת בת קול ואמרה, ממני יצאו כבושים (ופרש"י - דברים נעלמים הללו, מאתי יצאו, שלפי שיהודה היה מלך והיא זכתה לצאת ממנה מלכים, מתוך שהיתה צנועה בבית חמיה כאשתו גזירה זו מלפני שיצא זרע משניהם...). בבית דינו של שמואל, דכתיב (ש"א י"ב ג' - ה'), הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד ה' וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ אֶת שׁוֹר מִי לָקָחְתִּי, וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשָׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וְלֹא לָקַחְתָּ מִיַּד אִישׁ מְאוּמָה". שוב אמר להם שמואל (שם ה'), "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד ה' בָּכֶם וְעֵד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי מְאוּמָה...".

בהמשך הכתוב כתוב מה היתה התשובה על דבריו אלו של שמואל אודות עדותו של ה' שלא מצאו בידו מאומה, "וַיֹּאמֶר עֵד", ומקשה הגמ' במכות כ"ג ב', שלכאורה היה צריך להיות כתוב 'ויאמרו עד', לשון רבים, שישראל השיבו לשמואל על העדות. וממה שכתוב 'ויאמר', לשון יחיד, דורשת הגמ', "יצאת בת קול ואמרה, אני עד בדבר זה", ובת קול זו נקראת בלשון הגמ' שם, שרוח הקודש התגלתה בבית דינו של שמואל, וכדלהלן, וכפרש"י שם, "בית דינו של שמואל. לעולם ישראל אמרו עד, והא דכתיב ויאמר, בני ישראל איקרו יחיד (ע"פ גירסת הב"ח)".

ושמואל היה אחד מהשלושה שרוה"ק נתגלתה בבית דינו, כדאיתא בגמ' שם, "א"ר אלעזר, בג' מקומות הופיע רוח הקודש[13], בבית דינו של שם[14], ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובבית דינו של שלמה[15]".

עוד מצאנו אודות שמואל שהיה אחד בין שלשה, כגון, שנמנה בין שלשת חמורי עולם, משה אהרן ושמואל, בר"ה כ"ה ב', "שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם...", וכן במנין נביאים הראשונים בסוטה מ"ח ב', וכדלעיל.

ואף להמנות במנין השמונה – ששמואל אף זכה להמנות במנין שמונה נסיכי אדם.

שישנם שמונה נסיכי אדם, מפורש בפסוק בספר מיכה (ה' ד'), דכתיב, "וְהָיָה זֶה שָׁלוֹם אַשּׁוּר כִּי יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ בְּאַרְמְנֹתֵינוּ וַהֲקִמֹנוּ עָלָיו שִׁבְעָה רֹעִים וּשְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם".

ושמואל זכה להיות אחד מאותם שמונה נסיכי אדם, כדרשת חז"ל בסוכה נ"ב ב', וכעי"ז בשהש"ר ח' [ט'] ג', "ומאן נינהו שמנה נסיכי אדם, ישי, ושאול, ושמואל, עמוס, ונצפניה, צדקיה[21], ומשיח ואליהו[22]".

ולענין מהו תפקידיהם של הנסיכים, עיין בהערה[23].

ומצאנו עוד מנין של שמונה ששמואל נמנה בו, והוא בחופת אליהו פרק ו' הוא פרק הח', אות י"א (ע"פ ילקוט מדרשים ח"א עמ' ק"ס), "שמונה נקראו נאמנין, הקב"ה והתורה ואברהם ומשה ושמואל ואורייה וזכריהו וחלאיים... שמואל [מנין, שנאמר[24]], (ש"א ג' כ') וַיַּדַּע כָּל יִשְׂרָאֵל וגו', כִּי נֶאֱמַן שְׁמוּאֵל וגו'...". ותשו"ח להרב מרדכי א. ליסטוקין שליט"א שציין לנו לזה.

אֵל וְהַגֹּלֶל וְהַמִּצֵּפָה וְשָׁפַט אֶת יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת הָאֵלֶּה", ואיתא בשבת נ"ו א', "שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם"... ", ובדומה לזה איתא בשמו"ר ט"ו ד', "...שמואל היה טורח בכל מדינה ומדינה ושופט כדי שלא יצטערו לא אצלו... אמר הקב"ה, משה שהיה יושב במקום אחד לדון את ישראל יבא אצלי לאוהל מועד לשמוע הדבור, אבל שמואל שהלך אצל ישראל בעיירות ודן אותם, אני הולך ודובר עמו..", וכן איתא במד"ר פ"ח י', "וכן שמואל הצדיק אמר... שכייתיתי חוזר ועושה דיניהם וצרכיהם והולך וסובב כל עיירות ישראל... דרך העולם בעלי דינין הולכין אצל הדיין, ואני הייתי הולך וסובב מעיר לעיר וממקום למקום"... וכעי"ז בתנחומא קרח ז'.

וספרים שונים כתבתי – ששמואל כתב ספרים רבים מתוך כ"ד כתבי הקודש.

ששמואל כתב ספרים רבים, את 'ספר שפטים', את ספרו, 'ספר שמואל' ואת 'מגילת רות', כדאיתא בב"ב י"ד ב', "רמי כתבן... שמואל כתב ספרו ושופטים ורות (ופרש"י - שכולם קדמו לו ועמד וכתב ספרן ומה שעלתה לישראל בימיהם וכן רות שהיתה בימי השופטים)... והכתיב (ש"א כ"ח ג'), וּשְׁמוּאֵל מֵת, דאסקיה גד החוזה ונתן הנביא".

זכיתי להיות אחד מהשלושה – ששמואל זכה להיות אחד מהשלושה שרוח הקודש נתגלתה בבית דינו.

שרוה"ק נתגלתה בבית דינו של שמואל, לאחר שנחש העמוני בא להלחם באנשי יבש גלעד, וכשמוע שאול את הדבר, אסף את ישראל למלחמה בנחש והכום את עמון עד שכל הנשארים נפוצו ולא נשאר בהם שנים יחד, כמפורש בפסוקים בש"א (י"א א' - י"א). באותה העת עלה שמואל אל הגלגל ובמעמד כל העם ביקש לחדש שם את מלכותו של שאול, כמפורש ג"ז שם (י"ד - ט"ו).

ובמעמד גדול זה של חידוש המלוכה, דרש שמואל אל כל ישראל, אודות מה שהתהלך לפניהם מנעוריו ועד היום, ובתוך דבריו אמר (שם י"ב ג'), "הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד ה' וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ אֶת שׁוֹר מִי לָקָחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקָחְתִּי וְאֶת מִי עֲשַׁקְתִּי אֶת מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד מִי לָקָחְתִּי כֹּפֶר וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם", וישראל השיבוהו (שם ד'), "וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשָׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וְלֹא לָקַחְתָּ מִיַּד אִישׁ מְאוּמָה". שוב אמר להם שמואל (שם ה'), "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד ה' בָּכֶם וְעֵד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי מְאוּמָה...".

בהמשך הכתוב כתוב מה היתה התשובה על דבריו אלו של שמואל אודות עדותו של ה' שלא מצאו בידו מאומה, "וַיֹּאמֶר עֵד", ומקשה הגמ' במכות כ"ג ב', שלכאורה היה צריך להיות כתוב 'ויאמרו עד', לשון רבים, שישראל השיבו לשמואל על העדות. וממה שכתוב 'ויאמר', לשון יחיד, דורשת הגמ', "יצאת בת קול ואמרה, אני עד בדבר זה", ובת קול זו נקראת בלשון הגמ' שם, שרוח הקודש התגלתה בבית דינו של שמואל, וכדלהלן, וכפרש"י שם, "בית דינו של שמואל. לעולם ישראל אמרו עד, והא דכתיב ויאמר, בני ישראל איקרו יחיד (ע"פ גירסת הב"ח)".

ושמואל היה אחד מהשלושה שרוה"ק נתגלתה בבית דינו, כדאיתא בגמ' שם, "א"ר אלעזר, בג' מקומות הופיע רוח הקודש[13], בבית דינו של שם[14], ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובבית דינו של שלמה[15]".

עוד מצאנו אודות שמואל שהיה אחד בין שלשה, כגון, שנמנה בין שלשת חמורי עולם, משה אהרן ושמואל, בר"ה כ"ה ב', "שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם...", וכן במנין נביאים הראשונים בסוטה מ"ח ב', וכדלעיל.

ואף להמנות במנין השמונה – ששמואל אף זכה להמנות במנין שמונה נסיכי אדם.

שישנם שמונה נסיכי אדם, מפורש בפסוק בספר מיכה (ה' ד'), דכתיב, "וְהָיָה זֶה שָׁלוֹם אַשּׁוּר כִּי יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ בְּאַרְמְנֹתֵינוּ וַהֲקִמֹנוּ עָלָיו שִׁבְעָה רֹעִים וּשְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם".

ושמואל זכה להיות אחד מאותם שמונה נסיכי אדם, כדרשת חז"ל בסוכה נ"ב ב', וכעי"ז בשהש"ר ח' [ט'] ג', "ומאן נינהו שמנה נסיכי אדם, ישי, ושאול, ושמואל, עמוס, ונצפניה, צדקיה[21], ומשיח ואליהו[22]".

ולענין מהו תפקידיהם של הנסיכים, עיין בהערה[23].

ומצאנו עוד מנין של שמונה ששמואל נמנה בו, והוא בחופת אליהו פרק ו' הוא פרק הח', אות י"א (ע"פ ילקוט מדרשים ח"א עמ' ק"ס), "שמונה נקראו נאמנין, הקב"ה והתורה ואברהם ומשה ושמואל ואורייה וזכריהו וחלאיים... שמואל [מנין, שנאמר[24]], (ש"א ג' כ') וַיַּדַּע כָּל יִשְׂרָאֵל וגו', כִּי נֶאֱמַן שְׁמוּאֵל וגו'...". ותשו"ח להרב מרדכי א. ליסטוקין שליט"א שציין לנו לזה.

כימי הנביא בן הנביא שנותי – ששמואל חי חמשים ושתים שנה, כשנותיו של שלמה בן דוד, שהיה נביא בן נביא.

ששמואל חי חמשים ושתים שנה, כדאיתא בסדע"ר פי"ג, "כל ימיו של שמואל הרואה אינן אלא [25]", וכן איתא במסכת שמחות פ"ג ה"ח, "מת פחות מחמשים, מת בהכרת, לחמשים ושתים שנה, וזו היא מיתתו של שמואל הרמתי:...", וכן הוא בתענית ד' ב', מו"ק כ"ח א', במד"ר ג' ח'[14].

ושלמה בן דוד, כמפורש בפסוק (ש"ב י"ב כ"ד), "וַיְנַחֵם דָּוִד אֶת בַּת שֶׁבַע אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וַתֵּלֶד בֵּן ויקרא וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שְׁלֹמֹה וְה' אֲהֵבוֹ".

ושלמה חי חמשים ושתים שנה, כדאיתא בספרי פ' וזאת הברכה, שנ"ז (ל"ד ז'), "שש זוגות ששנותיהם שוות, רבקה וקהת, לוי ועמרם, יוסף ויהושע, שמואל ושלמה, משה והלל הזקן, ורבן יוחנן בן זכאי ורבי עקיבא", וכעי"ז בבר"ר ק' י', ולכאורה הא חשבון פשוט ע"פ דברי הסדע"ר (פי"ד) המחשב שבן "ב שנה שלמה במלכו, "מכאן אתה מחשב שבן "ב שנה היה שלמה במלכו", ושנות מלכותו היו ארבעים שנה, כמפורש בפסוקים (מ"א י"א מ"ב, דה"י ב' ט' ל'), נמצא ששנות חייו היו חמשים ושתים שנה.

ושלמה היה נביא בן נביא, שגם דוד וגם שלמה בנו נמנו במנין שלשת נביאים הראשונים בסוטה מ"ח ב', "מאן נביאים הראשונים, אמר רב הונא, זה שמואל ודוד ושלמה[15]", וע"ע במגילה י"ד א', במנין ארבעים ושמונה נביאים שעמדו לישראל, בחשבונות המ"ח, שלסדע"ר (פ"כ) מנה רק את דוד ולא את שלמה, וכן העיר הגר"א במגילה שם, שלשיטת רבינו חננאל נמנה רק דוד (והמעיירים שם ציינו שאולי יש להוסיף שלמה), ולשיטת רש"י נמנו דוד ושלמה[16].

וע"ע במדרש זוטא קהלת א' א', "שיר השירים שבח שבחים, שכל השירים שנאמרו, אמרום נביאים בני הדיוטות, אבל שיר השירים אמרו מלך [בן מלך], נביא בן נביא, נשיא בן נשיא. וחכמים אומרים מהר סיני נתנה", ובמדרש זוטא שה"ש א' א', איתא, "א"ר יצחק, על שם (מ"א ח' א') אָז יַקְהֵל [שְׁלֹמֹה], נקרא קהלת. בן דוד. מלך בן מלך, נביא בן נביא, חכם בן חכם, אבגינוס (איש מיוחס - ערוך) בן אבגינוס", הובא בילקוט קהלת תתקס"ה. ותשו"ח לר' יואל סלומון שליט"א שציין לנו מ"מ זה.

ומותר לנהוג כאורחותי – שכאורחותיו של שמואל, שלא להנות מאחרים מאומה, מותר לנהוג כן לכל אחד, ואין בכך חסרון שהוא נראה כגאוותן.

ששמואל הקפיד שלא להנות מאחרים דבר, כפי שדרשו בברכות י' ב', את הפסוק (עמ' 318), "אמרו, אפילו מבאר של רבים לא היה שמואל שותה, אלא מה שהיה שהוא היה לוקח בדמים", וכעי"ז במדה"ג במדבר ל"ד ט"ו, "תנא, אפילו ברכת מים של רבים, לא היה שמואל שותה הימנה".

וכאורחותיו אלו של שמואל, מותר לאדם לנהוג, כדאיתא בגמ' שם, "אמר אביי ואיתימא רבי יצחק, הרוצה להנות, יהנה כאלישע, ושאינו רוצה להנות, אל יהנה כשמואל הרמתי, שנאמר (ש"א ז' י"ז), "וְתִשְׁבָתוֹ הָרָמָתָה כִּי שָׁם בֵּיתוֹ. ואמר רבי יוחנן, שכל מקום שהלך שם, ביתו עמו". ופרש"י, הרוצה להנות, משל אחרים. יהנה, ואין איסור בדבר. כאלישע, כמו שמצינו באלישע שנהנה. והרוצה שלא להנות, משל אחרים. אל יהנה, ואין בדבר לא משום גסות רוח ולא משום שנאה. כשמואל הרמתי, כמו שמצינו בשמואל הרמתי, שלא רצה להנות".

ובעיקר הנהגה זו הנחשבת הנהגה טובה, ודברי רבי יצחק כלפי אלישע, שהרוצה להנות יהנה כאלישע[17], עיין בהערה.

וכתב בסמיכות חכמים, דכל דברי רבי יצחק הללו, הם באדם שאינו צריך לכלום כשמואל, שמותר לו שלא להנות, "אבל אם צריך ליטול ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים, כדאיתא בירושלמי (סוף פאה), ואינו סתירה נגד המשנה דשילהי פאה, כמתרץ הר"ש שם, וק"ל".

במקומות רבים הסתובבתי – ששמואל הסתובב במקומות רבים בארץ ישראל דלדן וללמד את העם דרכי התורה.

ששמואל הסתובב במקומות רבים לדון וללמד את העם את דרכי התורה, מפורש בפסוק (ש"א ז' ט"ז), "וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

פעמים רבות בכל יום משבח מברך ומודה כל יהודי את הקב"ה על ש'יצר את האדם בחכמה', ובראו בתכלית חכמתו יתברך, בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, ונכללים בזה כל הנהגתו ופעולותיו של האדם מעת לידתו ועד מותו לאחר אריכות ימים ושנים, זקן ושבע ימים, בדעה בינה והשכל שחתנו, בבריאותו, וחלילה גם בחלותו, בשמחתו וגם ביסוריו, הכל נברא ונעשה בתכלית החכמה. **גם** אופן בריאתו, שבשנות חייו הראשונות, אין בו מספיק דעה לשמור עצמו מסכנות, ושהוא נזקק לעזר וסיוע בכל דברי מהורייו המסורים, בשונה מבהמה, ששור בן יומו קרוי שור, ורגעים ספורים לאחר לידתו יודע לשמור עצמו מסכנה, ואוכל וגדל ללא גידול של אמו, גם זה נעשה בתכלית החכמה של הקב"ה שהוא רבון כל המעשים ואדון כל הנשמות, שברא בו את האדם, שמעת לידתו יהא רגיל ומוכרח לקבל מהוריו ומהסובבים אותו, וכך גם יתחנך על ידם להיות אדם ולא בהמה.

ככל שהאדם גדל, הוא לומד להכיר את הדברים המסכנים אותו, להזהר ולהשמר מהם, ופעמים אף להמלט ממקומם, וככל שדעתו מתרבה, כך יכול לשמור על עצמו יותר ויותר שלא לבוא לידי סכנה, מלבד אותן פעמים שיצר נערותו מסלק מנגד אם דעתו ומעורר לסכן את חייו עבור הבל וריק, שבמעשיו אלו, אף אם לבסוף ניצל, כבר אמרו חז"ל (ברכות נ"ה א' ויעוד), ש'מזכירין עוונותיו'.

כמעט לא ימצא אדם בר דעת שיסכן את חייו. לרוב בני האדם, די באיזה שמועה ששמעו אודות סכנה שישנה בדבר כלשהוא, כדי שידירו עצמם מהשימוש בו, ובצדק, כדת של תורה, לשמור על החיים שקיבלו מבוראם. ובודאי שאזהרה חמורה של רשות הבריאות במקומם, המזהירה מהשימוש במים בלא הרתחה אם כל כיוצא בזה, גם אם למראה עיניו לא מובנת לו האזהרה, בכל זאת, הוא לא יהסס להשקיע רבות בכדי שלא להגיע לחשש סכנה רחוקה.

נתנאל איבערפאראזיכטיג*, יהודי השומר תורה ומצוות, קבע לעצמו הנהגה להקפיד עד מאוד במצות 'ונשמרתם', במיוחד לאחר שראה 'בספרים הקדושים' המעוררים שאדם יטול לעצמו מצוה אחת, בה ישתדל מעל ומעבר לכוחותיו, ותעמוד לימינו לאחר אריכות ימיו ושנותיו, חשב בעצמו שודאי שמצוה זו שנאמר עליה לשון 'מאד', רצוי וכדאי לתפוס ולאחוז בה, ולכך השקיע זמן ומחשבה, ממון ועשיה רבים בזהירות והתרחקות שלא יגיע לידי סכנה. ביתו נבנה בתקנים המחמירים ביותר נגד אש, כאשר אף התקין בו מגיני ברקים ומגיני התחשמלות, מאכלו היה רק אורגני וטבעי, בכל יום היה בולע כדורי ויטמינים ותוספי תזונה לרוב, ולא עולה על יצועו ונותן שינה לעינו לפני שעשה 'מעט כושר' לשמירת בריאותו, בריצה של כשעה ויותר מסביב לשכונתו, ובכל שבוע בימות הקיץ היה מקפיד למען בריאותו לנסוע לחוף הים, לנשום מהאויר הצח שברא ה', כאשר הוא מרגיש בכל פעולה ועשייה כ'בעל דרגה' המקפיד מאוד לשמור את התורה ולקיים את מצוותיה.

דבר פשוט וברור הוא, שלמרות הקושי שבדבר, נתנאל לא השתמש במכשירים למניהם שיש בהם אפילו חשש סכנה רחוקה, כך שמיקרוגל וטלפון אלחוטי היו אצלו 'חוץ לתחום', ופשוט הדבר שלא השתמש במכשיר סלולארי, וימים רבים השקיע מזמנו להלחם בסילוק אנטנות תקשורת משכנותו, למען בער הנגע החמור ממקומם.

ומאידך, בשאר אורחות חייו, לא היה כה 'מחמיר', די היה לו בחתימה של כשרות הידועה בציבור, כדי שישתמש במוצריה, גם אם ידע נאמנה שיש מפקפקים ברמת הידורה. את מצותיו וארבעת המינים היה קונה במרכול, כאשר הסתפק באישור כשרות המודפס על אריזתם, כך גם הנהגתו לטלטל בשבת קודש במקומו, כאשר ידע שהעיירה המקומי אינו קרב לדרגת הידור אלא הוא רק כשר בצירוף דעות ושיטות שונות, וגם זה רק בדיעבד.

גם בנסיעותיו הרבות לחופי הים ושאר מקומות הבריאות, שכידוע, פעמים רבות אינם כל כך גאלט, מלבד מה שרבים מהם מזלזלים ורומסים את השבת בחילולה בריש גלי, לא שת ליבו לכל ה"זוטות" הללו, אלא בדק בהם רק את העיקר, אם הם מוסיפים לבריאותו או לאו.

כשחפץ לקנות מקרר, הסתפק באמירתו של המוכר ש'באחריות' אין חשש להשתמש בו בשבת, למרות המערכת הטכנולוגית החדישה המותקנת בו, שכל פתיחת דלתותיו מפעילה כמה מערכות דיגיטליות פנימיות. גם כשקנה את ה'מיחם טרמוס' החדיש, השתמש בה בשבת קודש, בהסתמכו על 'תעודת הכשרות' המצורפת, המאשרת את המוצר לשימוש בשבת, ללא שום חשש (???), כאשר היא נכתבה בידי פרוץ אף ניתן לצרפו למנין, המחדיר גויים בכרם בית ישראל, וזוגיב בריש גלי ש'חס ושלום' זאת התורה תהיה מוחלפת, עפ"ל.

כך גם הנהגתו בתחומי חייו הרחבים, בכל עת שראה או שמע איזו שהיא 'קולא' נוספת בהלכה, היה מאמצה בכל ליבו, באומרו, שדרכי התורה 'דרכי נועם', וככל שאפשר להנעימה יותר ויותר, בהסרתם של איסורים וחומרות ללא מקור נאמן, כך יטיב לנו יותר.

קשה היה להתווכח עם נתנאל אודות הנהגותיו, הוא ידע לצטט על פה מאמרי חז"ל רבים בדבר החובה להיות זהיר בבריאות הגוף, והתרחקות מסכנותיו. גם דברי הראשונים והאחרונים שעסקו בענין זה היו ידועים לו על בוריים, עד שחברייו הציעו בפניו שאולי יוציא לאור קובץ מאמרי חז"ל וגדולי הדורות בענין חובת האדם בהשתדלות שמירת גופו.

לעומתו, שכנו הקרוב, הרב יצחק אופאנדערטראכטער*, תלמיד חכם שנפשו חשקה בתורה ועמלה, התגורר בבית ללא תקן, כאשר אם מקום הזכוכית השבורה סתם בקרטון דליק, ועוד כהנה וכהנה דברים רבים, אכל אוכל פשוט ובלא נאמן, כך יטיב לנו יותר.

קשה היה להתווכח עם נתנאל אודות הנהגותיו, הוא ידע לצטט על פה מאמרי חז"ל רבים בדבר החובה להיות זהיר בבריאות הגוף, והתרחקות מסכנותיו. גם דברי הראשונים והאחרונים שעסקו בענין זה היו ידועים לו על בוריים, עד שחברי